

Др БОЖИДАР ШЕКУЛАРАЦ

РАД ЈЕВТА МИЛОВИЋА КАО АРХИВИСТЕ

Још од настанка првих архиварија у дворским канцеларијама црногорских владара, које су се тамо и чувале, може се говорити о зачецима архива у Црној Гори. Дио архиварија чуван је у црквама и манастирима који су најчешће били и творци архивске грађе нарочито у средњем вијеку. Тек у XIX вијеку формирају се архивске институције које сабирају насталу грађу са циљем заштите интереса власти и појединаца, али и да служе науци, култури и просвјети. Творцем организованијих зачетака архивске дјелатности у Црној Гори може се сматрати митрополит Петар I Петровић Његош, на чије је лично залагање и под чијим надзором је вршено прво разврставање и систематизовање архивских списа.¹ Ипак свестрана брига о документима у Црној Гори почиње тек са Николом I Петровићем који доноси и прве званичне прописе о канцеларијском пословању. Међутим, архиви као савремене установе у којима се грађа чува, обрађује и даје на коришћење у Црној Гори настају тек након другог свјетског рата. У Котору се новембра 1949. године оснива Историјски архив, пошто је, на иницијативу Министарства просвјете Црне Горе, дон Нико Луковић донио из Задра грађу која се односи на Боку Которску.² Послије двије године, тачније 1951, на Цетињу се формира Архив Црне Горе који преузима грађу из Државног музеја на Цетињу.³ То је вријеме када у Црној Гори стасава цијела плејада истакнутих научника и архивских посленика, као што су већ поменути дон Нико Луковић, Славко Мијушковић, Ристо Кови-

¹ Јелена Живковић, *Архивска дјелатност у Црној Гори*, Архивски записи, број 1, Цетиње, 1994, 11.

² Податке саопштио Милан Вуловић директор Архива у Котору до 1992. г.

³ Ђ. Пејовић, *Архиви и архивска грађа*, монографија Цетиња, Цетиње 1994, 388.

јанић, Милош Милошевић, Ристо Драгићевић, Нико Мартиновић, Ђоко Пејовић, Саво и Јован Вукмановић, Никола Вучковић и други. Управо тада, у Архиву Црне Горе ради др Јевто Миловић као виши архивист који касније израста у истакнутог научника и црногорског академика.⁴ Захваљујући др Јевту Миловићу, који је више година радио у Задарском архиву, грађа из Задра је преузимана и допремана у Црну Гору, тако да се о њему може говорити и као једном од утемељивача архивске службе у Црној Гори.

Широк је круг интересовања доктора Миловића као зрелог научника и професора, о чему свједочи преко 300 објављених библиографских јединица. Ипак, посебна преокупација и инспирација у његовом истраживачком раду били су црногорски господари Петар I и Петар II Петровић Његош.

Многи истакнути научници су писали о Његошу, објављивали његова писма и другу документарну грађу. Најуспјелији међу њима је свакако др Миловић. Настојећи да сачува што вјернији текст он даје и бројна друга обавјештења као што су ко је и када писао документ по диктату Његоша, ко га је и гдје објавио (уколико је штампан), гдје се налази оригинал, успут дајући и палеографске податке итд.

Професор Миловић, још од првих дана своје радне каријере 1934. године, објављује архивску грађу најприје у разним листовима, часописима, студијама и збиркама у земљи и иностранству, као што су: "Побједа", "Историјски записи", "Стварање", "Анали хисторијског института", "Радови" Института ЈАЗУ, "Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор", "Библиографски вјесник", "Гласник" ЦАНУ, итд. Касније, као приређивач грађе објављује засебне публикације, од којих посебно истичемо "Зборник докумената из историје Црне Горе (1685-1782)", Цетиње 1956, јер је то, чини се, био почетак настајања обимних томова архивске грађе да би 80-тих година дошло до институционализовање пет нових томова докумената о Петру I и Петру II са преко четири хиљаде страница. Овдје се могу смјестити и све друге његове књиге, у којима су Миловићеви текстови засновани и утемељени на архивским изворима. Навешћемо само оне најкарактеристичније: "Петар II Петровић Његош у свом времену (ЦАНУ, Титоград, 1985)", "Јован Јовановић Змај и њемачка књижевност" (УР 1986), а посебно "Историјско-географски атлас Црне Горе: XVI-XIX вијек" (УР 1990).

Академик Јевто Миловић био је неуморни истраживач више од пола вијека, трагајући по нашим и страним архивима, библиотекама и музејима за непознатим изворима, нарочито о Петровићима, црногорским владарима и ствараоцима. Многа документа он је сам први пут

⁴ Ч. Вуковић, "Јевто Миловић 1908-1991", Подгорица, 1994, 11-15.

објавио, тако да се могу сматрати открићима велике научне вриједности. Плијенећи својом познатом љубазношћу и спретношћу, он је у институцијама културе долазио до докумената до којих други нијесу могли доћи. Трагајући за документима, открио је неколико значајних рукописних књига и инкунабула у библиотекама у Њемачкој и Аустрији. То су књиге Црнојевића штампарије, књиге Андрије Палташића, Божидара и Вићенца Вуковића и других.

Мада је немогуће обухватити и споменути шта је све професор Миловић објавио навешћемо још неколико података о оним бројним личностима о којима је он писао, пошто би, у почетку успут, уз главну тему, а касније темељно истраживао и долазио до докумената о њима.

Пише он о Његошевим учитељима Јосифу Троповићу, калуђеру манастира Савине, Симу Милутиновићу Сарајлији, о Французу Антиду Жому који је боравио у Црној Гори 1838. и 1839. године као Његошев учитељ француског језика, и Данилу Кокотовићу из Оточца, Србину, бившем аустријском официру који га је подучавао њемачком језику.

На темељу архивске грађе написао је више прилога и чланака о културно-историјским и књижевним везама између њемачке и југословенских књижевности, односно о утицају њемачке књижевности на стваралаштво Змаја, Његоша и Бранка Радичевића.

Професор Миловић је при приређивању и објављивању докумената примјењивао савремену методологију. Мјеста у тексту која није могао прочитати због оштећености означавао је тачкицама и заградама, а недопуњавани текст је стављао у угласте заграде. Датирање докумената је вршио по старом календару а текст транскрибовао.

Познато нам је да је др Миловић, као солидан познавалац њемачког језика, истраживао у скоро свим државним и приватним архивима Њемачке и Аустрије, а нарочито у Бечу, Берлину и Дрездену. Затим у југословенским архивима на Цетињу, у Котору, Дубровнику, Задру, Београду, Сремским Карловцима, Загребу, Љубљани итд. Осим тога, изучавао је објављене збирке докумената и периодику, преузимајући оне текстове који се хронолошки и тематски уклапају у његове књиге, провјеравајући основни текст оних докумената за која је имао копије. А имао је много архивске грађе. То што је он сакупио - истински је подвиг. Наравно, за сваки документ би наводио одакле је преузет и који га је научник објавио, како то иначе раде озбиљни научници. Грађу која је интересовала професора Миловића објављивали су С. Милутиновић, С. Медаковић, Д. Медаковић, Ф. Радичевић, Марко и Живко Драговић, Л. Поповић, В. Ђорђевић, Ј. Павићевић, П. Мијовић, Душан Вуксан, Ч. Вуковић, П. Ровински итд.

Као један од најбољих познавалаца друштвено-политичких и културних прилика у Црној Гори у XIX вијеку, слиједећи Петра I и Петра II Петровића Његоша, а уз то и солидно информисан, најкраћим путем

долазио је до архивске грађе, пошто би претходно стрпљиво евидентирао из каталога и регистара гдје се она налази.

Списатељско дјело др Миловића засновано је на научним принципима, што је висока вриједност његове научне креације, а што истовремено помаже сигурнијем сагледавању црногорске прошлости. При припремању сваке своје књиге он даје прецизна, на само њему својствен начин, обавјештења о томе како ју је радио, гдје је истраживао итд. Прикупљену грађу Миловић би подвргао верификацији да би утврдио њену аутентичност чиме би могуће грешке сводио на минимум. Ради илустрације наводимо следећи примјер: сјећам се кад је професор Миловић био одређен за рецензента моје књиге "Дукљанско-зетске повеље", десетак дана ме је позивао да упоређујемо ишчитани текст повеља са оригиналима, да се не би поткрала каква грешка. Тек пошто је сравнио све текстове и темељно прочитао књигу, потписао је рецензију. Ово је најбоља илустрација поузданости његових објављених докумената.

Писати о Јевту Миловићу као архивисти - рискантан је посао, из чисто прагматичних разлога, јер је тешко на прави начин представити хиљаде страница које је објавио и обимне томове грађе које, по правилу, раде институције. Управо због тога је он и називан институцијом.

Скроман, осјетљив и добронамјеран према људима, Миловић је био веома уважаван и цијењен од својих колега на факултету, архивима, институтима, Академији, једном ријечју, свуда гдје је радио или истраживао. Као човјек високе културе, дубоких знања, он се трудио да код својих сарадника и колега развија стваралачку самосталност и интерес за истраживачки рад.

Имао сам част и срећу да сам га познавао, а као члан Одбора ЦАНУ са њим и сарађивао. Темељит и систематичан у раду, задобијао је симпатије многих познавалаца црногорске прошлости који су му помагали у сабирању изворне грађе. Наравно, он није пропуштао да се свима захвали и прецизно наведе каква и колика помоћ му је учињена.

Зборници грађе и књиге академика Јевта Миловића нијесу само зборници објављених докумената него и својеврсне копијалне књиге, богато илустроване, тако да ималац његових књига практично посједује кућни архив. Само у шест томова објављених 80-тих година штампано је преко 1.200 факсимила докумената и фотографија познатих личности.

Сјећање на овог изузетног човјека и великог црногорског научника увијек ће живјети у свима онима који су га познавали.

Др Божидар Шекуларац

ЕВТО МИЛОВИЧ КАК АРХИВИСТ

Резюме

Автор в этой статье говорит о академике Евте Миловиче как исследователе, который всю свою рабочую жизнь провёл на изучении и обработке документов в архивах. Вызывает восторг с какой преданностью работал это проф. Милович. Результатом его исследований появились шесть томов документов о Петре I и Петре II Негоше и ещё несколько других сборников документов, книг и статей в журналах. Из-за этого акад. Евто Милович заслуживает особое уважение.

